

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

"مطالب بیان شده در گزارش‌ها و انتشارات پژوهشگاه و مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضاییه، نتیجه تحقیقات پژوهشگران و بیان‌کننده دیدگاه‌های مؤلفان آنهاست و لزوماً موضع رسمی قوه قضاییه جمهوری اسلامی ایران یا نظرات پژوهشگاه نیست، مگر آن که به آن تصریح شده باشد."

سلسله نشست های تقدیر آیی

پژوهشگرده استخراج و مطالعات رویه قضائیه - داکتری کل استان اصفهان

امکان اعمال تخفیف مجازات مقرر در ماده ۳۷ اصلاحی قانون مجازات اسلامی

(موضوع ماده قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۹۹)

نسبت به مجازات های تعزیری مندرج در قانون مبارزه با مواد مخدر

با اصلاحات و الحاقات بعدی

۰۰۹۰۲۶

پژوهشگاه قوه قضائیه

عنوان قراردادی عنوان و نام پدیدآور	: ایران. قوانین و احکام امکان اعمال تخفیف مجازات مقرر در ماده ۳۷ اصلاحی قانون مجازات اسلامی (موضوع ماده ۶ قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۹۹) نسبت به مجازات‌های تعزیری مندرج در قانون مبارزه با مواد مخدر با اصلاحات و الحاقات بعدی تهیه و تنظیم پژوهشکده استخراج و مطالعه رویه قضایی - دادگستری کل استان اصفهان؛ ناظران علمی سیدرضا سجودی، روح‌الله قلی‌خانی، محمدرضا شفتائی؛ ویراستار حقوقی محمدرضا شفتائی؛ ویراستار ادبی داود رفیعی.
مشخصات نشر	: تهران: پژوهشگاه قوه قضائیه، قوه قضائیه، مرکز مطبوعات و انتشارات، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۸۳ص.
فروست	: سلسله نشست‌های نقد رأی پژوهشکده استخراج و مطالعات رویه قضایی دادگستری کل استان اصفهان.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۷۵۵۳-۱۱-۶
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه
موضوع	: تخفیف مجازات -- ایران
موضوع	: حقوق جزا -- ایران -- خلاصه آرای قضایی
موضوع	: آرای حقوقی -- ایران
موضوع	: مواد مخدر -- قوانین و مقررات -- ایران
موضوع	: پژوهشگاه قوه قضائیه، پژوهشکده استخراج و مطالعات رویه قضایی
موضوع	: ایران، وزارت دادگستری، دادگستری کل استان اصفهان
موضوع	: پژوهشگاه قوه قضائیه
موضوع	: ایران، قوه قضائیه، مرکز مطبوعات و انتشارات
رده بندی کنگره	: KMH۴۰۲۲
رده بندی دیویی	: ۵۵۰۷۷۳/۳۴۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۶۱۶۳۴۸
وضعیت رکورد	: فیبا
موضوع	: Exenuating cricumstances-- Iran
موضوع	: Criminal law -- Iran -- Digests
موضوع	: Judgments -- Iran
موضوع	: Narcotic laws -- Iran

پژوهشگاه قوه قضائیه

وبسایت: www.jri.ac.ir کدپستی: ۱۹۸۲۸۴۶۵۱۴ تلفکس: ۰۲۱-۲۲۰۹۲۰۶۱
نشانی: بزرگراه چمران، بزرگراه یادگار امام، بعد از خروجی اوین درکه، پژوهشگاه قوه قضائیه

مرکز مطبوعات و انتشارات
قوه قضائیه

عنوان: امکان اعمال تخفیف مجازات مقرر در ماده ۳۷ اصلاحی قانون مجازات اسلامی (موضوع ماده ۶ قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۹۹) نسبت به مجازات‌های تعزیری مندرج در قانون مبارزه با مواد مخدر با اصلاحات و الحاقات بعدی

تهیه و تنظیم: پژوهشکده استخراج و مطالعات رویه قضایی - دادگستری کل استان اصفهان
ناظران علمی: سیدرضا سجودی، روح‌الله قلی‌خانی، محمدرضا شفتائی

ویراستار حقوقی: محمدرضا شفتائی

ویراستار ادبی: داود رفیعی

صفحه آرای: مریم کاظمینی

ناشران: پژوهشگاه قوه قضائیه، مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضائیه

قیمت: ۱۶۰/۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۵۵۳-۱۱-۶

تیراژ و نوبت چاپ: ۱۰۰۰ نسخه - چاپ اول - خرداد ۱۴۰۰

مرکز بخش، فروشگاه و نمایشگاه دائمی: تهران - خیابان حافظ - نیش خیابان سمیه - ساختمان شماره ۳ قوه قضائیه

شماره‌های تماس: ۰۲۱-۸۸۱۹۹۹۰۴ - ۰۲۱-۸۸۱۹۹۹۱۳ وبسایت: www.judpub.ir

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۹
مقدمه.....	۱۵
بخش اول: آراء قضایی مربوط.....	۲۳
(۱) دادگاه انقلاب اسلامی شهرستان کاشان.....	۲۳
(۲) شعبه ۱۷ دادگاه تجدیدنظر استان اصفهان.....	۲۶
(۳) دادرس دادگاه انقلاب اسلامی شهرستان گلپایگان.....	۲۷
(۴) شعبه اول دادگاه انقلاب دادگستری شهرستان نائین.....	۳۱
(۵) شعبه چهارم دادگاه انقلاب اسلامی شهرستان اصفهان.....	۳۳
بخش دوم: طرح بحث.....	۳۷
۱- بیان موضوع.....	۳۷
۲- پژوهشگاه قوه قضایه و رویکردهای جدید آن.....	۴۰
۳- تحلیل و نظر حاضران و قضاات صادرکننده رأی.....	۴۳
بخش سوم: جمع بندی و نتیجه گیری.....	۸۱
فهرست منابع.....	۸۳

گزارش نشست نقد رأی

تاریخ جلسه	روز	ساعت شروع	ساعت پایان	محل جلسه	دبیر جلسه
۱۳۹۹/۷/۳	پنجشنبه	۸:۳۰	۱۰:۴۵	دادگستری استان اصفهان	دکتر سجودی
<p>«نشست نقد رأی قضایی»</p> <p>موضوع:</p> <p>امکان اعمال تخفیف مجازات مقرر در ماده ۳۷ اصلاحی قانون مجازات اسلامی (موضوع ماده ۶ قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۹۹) نسبت به مجازات‌های تعزیری مندرج در قانون مبارزه با مواد مخدر با اصلاحات و الحاقات بعدی.</p> <p>با عنایت به اینکه در خصوص نحوه اعمال تسهیلات ارفاقی یا نهادهای ارفاقی در حوزه جرایم مرتبط با مواد مخدر در سطح کشور و به‌ویژه استان اصفهان آراء متفاوت با استدلال‌های مختلف صادر شده است، به منظور بررسی و تحلیل آراء صادره، نشست قضایی حاضر در دادگستری استان تشکیل گردید.</p>					
<p>آقای دکتر سجودی (معاون قضایی و منابع انسانی دادگستری استان اصفهان)، آقای قلی‌خانی (رئیس پژوهشکده استخراج و مطالعات رویه قضایی پژوهشگاه قوه قضاییه)، آقای علیان (رئیس دادگستری شهرستان گلپایگان و دادرسی دادگاه انقلاب شهرستان گلپایگان)، آقای شیخ‌مقدم (مستشار دادگاه انقلاب شهرستان کاشان)، آقای طارمی (دادستان عمومی و انقلاب نائین)، آقای بهرامی (مستشار دادگاه انقلاب اصفهان)، خانم صلواتی (رئیس مرکز وکلای قوه قضاییه استان اصفهان)، آقای یاسین صعیدی (نماینده کانون وکلای دادگستری)، آقای دکتر شریفی (معاون رئیس کل محاکم شهرستان اصفهان)، آقای رضایی (دادرسی شعبه ۲ دادگاه عمومی حقوقی شهرضا)، آقای ابراهیمی (رئیس دادگستری و دادرسی دادگاه انقلاب اسلامی شهرستان سمیرم)، آقای دکتر فرزانه (سرپرست گروه مطالعات قضای اسلامی پژوهشگاه قوه قضاییه) و آقای دکتر ذبحی (محقق و نظریه‌پرداز در حوزه جرایم مواد مخدر)</p>					

يا ايها الذين آمنوا كونوا قوامين لله شهداء بالقسط ولا يجرمنكم
شأن قوم على الا تعدلوا اعدلوا هو اقرب للتقوى واتقوا الله
ان الله خبير بما تعملون (مائده/ ۸)

پیشگفتار

پایه اصلی رویه قضایی را رأی دادگاه تشکیل می‌دهد و دادگاه از آن جهت که موظف است مطابق با قانون به دعاوی رسیدگی و حکم مقتضی را صادر کند، وظیفه شناسایی و تطبیق قانون حاکم بر موضوع مورد نزاع را بر عهده دارد. او در واقع مجری قانون در دعاوی مطروحه است و باید تلاش کند که حکم هر دعوا را در قوانین موضوعه بیابد و آن را بر مبنای قانون استوار سازد. روشن است که دادگاه نسبت به هر دعوا به‌طور خاص رسیدگی و تکلیف آن را معین می‌کند و از صدور حکم به‌صورت کلی و عام منع شده است، چراکه قاعده‌سازی و ایجاد حقوق از حیطة صلاحیت وی خارج است. بر همین مبنا اعتبار و اثر حکم دادگاه نسبی و محدود به همان دعوا و همان اشخاصی است که در دادرسی حضور داشته‌اند و در نتیجه حکمی که دادگاه صادر می‌کند جزئی و غیرقابل استناد در دیگر دعاوی مطروحه در همان دادگاه یا سایر دادگاه‌ها است و در برابر عموم، اعتبار و ضمانت اجرا ندارد مگر در مورد آراء وحدت رویه دیوان عالی کشور که در حکم قانون بوده و برخوردار از اوصاف قاعده حقوقی است و به دلیل کلی و نوعی بودن، در زمره منابع رسمی حقوق شمرده می‌شود.

با وجود این، گاهی دادگاه نمی‌تواند بر مبنای نص قانون به موضوع اختلاف رسیدگی و حکم صادر کند، زیرا در مواردی که حکم صریح و

۱۰ / امکان اعمال تخفیف مجازات مقرر در ماده ۳۷ اصلاحی قانون ...

کاملی در قانون وجود ندارد، قانون ساکت یا ناقص و یا مجمل است و گاه تعارض بین دو یا چند قانون دیده می‌شود و دادرس مجاز نیست به بهانه سکوت یا نقص یا اجمال و یا تعارض، از رسیدگی و صدور حکم خودداری کند؛ پس ناچار است با استناد به آراء و فتاوی معتبر فقهی یا اصول حقوقی غیرمغایر با موازین شرعی و روح قانون یا عرف و عادت مسلم رسیدگی کند و احقاق حق نماید و بی‌تردید رأیی که در این موارد صادر می‌شود، نقش مکمل قانون را دارد.

به علاوه، در برخی موارد، رأی دادگاه مفسر قانون است. به تصریح اصل هفتادوسوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، دادرس اجازه دارد در مقام تمیز حق به جست‌وجوی اراده قانونگذار و تفسیر از قانون بپردازد، با اینکه شرح و تفسیر قانون عادی در صلاحیت مجلس شورای اسلامی است. باید توجه داشت که آراء قضایی چه به عنوان نسخه عملی اجرای قانون در دعاوی و چه در مقام مکمل و مفسر قانون، نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری و توسعه نظام حقوقی کشور ایفا می‌کند. نگاهی اجمالی و گذرا به واقعیت‌های عینی و تجربی سال‌های گذشته به‌خوبی نشان می‌دهد که رویه قضایی با تأثیرپذیری از دیگر منابع حقوق و تأثیرگذاری متقابل بر آنها، تا چه اندازه توانسته به تحول و تکامل حقوق و انطباق قواعد مجرد حقوقی با ضرورت‌ها و نیازهای کنونی جامعه و واقعیت‌های خارجی کمک کند.

با در نظر داشتن نقش محوری آراء قضایی در توسعه و گسترش حقوق و اهمیت روزافزون آن به‌عنوان یکی از منابع مهم حقوق، بی‌گمان انتشار عمومی آراء قضایی و فراهم آوردن موجبات دسترسی عموم و به‌ویژه پژوهشگران به این آراء حساسیت و دقت قضایی در

رسیدگی و صدور رأی را ارتقا می‌بخشد و سبب اتقان و استحکام مبانی استدلالی رأی و استواری و تأیید آن در مراجع رسیدگی بالاتر می‌شود. علاوه بر این، بازخوانی و نقد و شرح و تفسیر آراء قضایی در نشست‌های علمی نقد و بررسی با حضور قضات و اندیشمندان حقوقی، به هدف یاد شده جامه عمل می‌پوشاند و به اتخاذ رویه قضایی واحد در حل مسائل مختلف حقوقی نیز منتهی می‌شود.

چنانکه اشاره شد، آراء قضایی نتیجه تطبیق موضوع مورد نزاع با حکم قانون از سوی دادگاه پس از رسیدگی به امور ترافعی مربوط است. هر قدر که این آراء از لحاظ مبانی قانونی و استدلالی و منطقی قوی‌تر باشد و بر پایه قانون و ادله معتبر پژوهشی و آموزشی باشد.

آراء قضایی یکی از جلوه‌های تطبیق موضوعات مختلف با احکام قانونی در مقام رسیدگی به امور ترافعی و حسبی در زمینه‌های حقوقی، جزایی، اداری و غیره می‌باشد. آراء هر چه مستندتر و مستدل‌تر باشد و بر پایه قانون و ادله معتبر صادر گردد، علاوه بر تأثیری که بر اجرای صحیح قانون و تحقق عدالت خواهد داشت، می‌تواند راهگشا و راهنمای دست‌اندرکاران نظام حقوقی در مسیر انجام دقیق وظایف و فعالیت‌هایشان در ابعاد قضایی، اجرایی، تقنینی، پژوهشی و آموزشی شود. ایجاد سازوکار مناسب برای تحلیل و نقد آراء قضایی و تشخیص آراء برجسته و انتشار نتایج آن از طرق فراگیر، ضرورت برگزاری جلسات نقد و تحلیل آراء را دوچندان ساخته است؛ لذا در راستای انجام بخشی از وظایف پژوهشگاه قوه قضاییه و دستیابی به این مهم، شیوه‌نامه برگزاری نشست نقد رأی تهیه شد و پس از اخذ و اعمال نظرات اصلاحی و تکمیلی دادگستری‌های کل استانی، در تاریخ ۱۳۹۹/۱/۲۵ به تصویب شورای پژوهشی پژوهشگاه قوه قضاییه

۱۲ / امکان اعمال تخفیف مجازات مقرر در ماده ۳۷ اصلاحی قانون ...

رسید و ابلاغ گردید. در همین زمینه مقرر شد جلسات نقد رأی در سطوح پژوهشگاه، دادگستری‌های کل استان و دستگاه‌های اجرایی و مؤسسات دانشگاهی و علمی برگزار شود.

اهداف، احکام و الزامات قانونی مرتبط با موضوع استخراج، انتشار و نقد آراء قضایی به شرح ذیل می‌باشد:

الف - اهداف

۱. تضارب، تبادل و رشد اندیشه‌ها و دیدگاه‌های گوناگون در رشته‌های مختلف حقوق و مرتبط با آن، بین اشخاص ذی‌ربط از جمله قضات و صاحب‌نظران؛
۲. تشویق و ترویج و تقدیر آراء قوی و نوآورانه و ایجاد زمینه لازم برای نقد آراء و رفع کاستی‌های علمی رویه‌های قضایی؛
۳. ایجاد انسجام بین نظرات دانشگاهیان و قضات و الگوسازی علمی و عملی در ارتباط با آراء قضایی؛
۴. ایجاد زمینه‌های لازم برای تحقق رویه قضایی غالب و مستقر یا وحدت رویه قضایی، تقریب آراء قضایی و کاستن از صدور آراء متهافت؛
۵. ایجاد بستر مناسب برای شناسایی آثار مثبت، منفی، آسیب‌ها، چالش‌ها و فرصت‌های ناشی از آراء قضایی در ابعاد حقوقی، قضایی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، امنیتی و غیره و ارائه راهکارهای اصلاحی در این زمینه‌ها؛
۶. آگاهی‌بخشی، آموزش عمومی و تقویت نظارت همگانی نسبت به نظام حقوقی و قضایی؛
۷. زمینه‌سازی جهت انطباق آراء با مبانی و موازین شرعی در حوزه‌های مختلف.

ب - احکام و الزامات قانونی استخراج، انتشار و نقد

آراء قضایی

۱. بندهای ۲ و ۱۴ اصل سوم، اصل ۶۱ و اصل ۱۵۶ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران؛
۲. بندهای ۸، ۱۰، ۱۵ و ۱۶ سیاست‌های کلی قضایی مصوب ۱۳۸۱/۷/۲۸ مقام معظم رهبری؛
۳. بندهای ۴ و ۷ سیاست‌های کلی نظام برای حفظ شأن و استقلال قضات مصوب ۱۳۸۴/۱۲/۲۷ مقام معظم رهبری؛
۴. بندهای الف و ب ماده ۱ و مواد ۱۴ و ۲۳ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب ۱۳۸۷/۱۱/۶؛
۵. بندهای الف، ب و پ ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب ۱۳۹۳/۸/۲۱ هیأت وزیران؛
۶. بندهای ۴، ۶، ۱۱ و ۱۴ سیاست‌های کلی قضایی پنج‌ساله مصوب ۱۳۸۸/۹/۱ مقام معظم رهبری؛
۷. جزء ۴ بند د ماده ۲۱۱ قانون پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۹/۱۰/۲۵؛
۸. جزء ۵ بند ج ماده ۱۱ قانون ارتقای سلامت اداری و مبارزه با فساد مصوب ۱۳۹۰/۸/۷؛
۹. مواد ۶۳، ۶۵، ۶۵۳، ۶۶۰ و ۶۶۳ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲/۱۲/۴؛
۱۰. بندهای الف و ب ماده ۳۸ قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور مصوب ۱۳۹۵/۱۱/۱۰؛
۱۱. جزء‌های ۱ و ۲ بند ت، بند چ ماده ۱۱۳، بند ب ماده ۱۱۶ و بند

۱۴ / امکان اعمال تخفیف مجازات مقرر در ماده ۳۷ اصلاحی قانون ...

ب ماده ۱۲۰ قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه جمهوری اسلامی
ایران مصوب ۱۳۹۵/۱۲/۱۴؛

۱۲. بندهای الف و ب ماده ۸، بندهای الف، ب و پ ماده ۱۴ و
بندهای ث، چ، ح، خ و د ماده ۲۰ دستورالعمل پیگیری اجرای
سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در قوه قضاییه مصوب
۱۳۹۶/۶/۲۹ رئیس قوه قضاییه؛

۱۳. بندهای ب و ث ماده ۵ دستورالعمل حفظ کرامت و ارزش‌های
انسانی در قوه قضاییه مصوب ۱۳۹۸/۴/۲۲ رئیس قوه قضاییه.

امید است با انتشار نتایج و دستاوردهای این جلسات، در تبیین و
نقد هرچه مؤثرتر آراء قضایی و تشخیص آراء برجسته و الگو گام
برداریم و زمینه‌های توسعه رویه قضایی به‌عنوان یکی از منابع مهم
حقوق (حقوق زنده) و همچنین ارتباط متقابل دکتین و رویه قضایی
را فراهم آوریم.

ضمناً صاحب‌نظران و پژوهشگران محترم می‌توانند نظرات سازنده
و راهگشای خود را از طریق رایانامه bijp@jri.ac.ir برای پژوهشگاه
قوه قضاییه ارسال کنند.

پژوهشگاه قوه قضاییه

پژوهشکده استخراج و مطالعات رویه قضایی

مقدمه

یکی از موضوعات مهم در عرصه ملی و بین‌المللی در عصر حاضر مواد مخدر و آثار زیانبار آن بر جوامع انسانی است و کمتر جامعه‌ای را می‌توان یافت که در مخاطره ناشی از سوء‌مصرف مواد مخدر و بزهکاری‌های مرتبط با آن، به دیده تردید بنگرد. این اتفاق نظر حاصل بررسی‌های جرم‌شناختی و جامعه‌شناختی نسبت به آثار و نتایج این انحراف بر فرد، خانواده، امنیت و سلامت اجتماعی در معنای کلان آن می‌باشد. توضیح آنکه مصرف مواد مخدر علاوه بر زیان‌های جدی و خطرناک جسمی از قبیل ابتلا به بیماری‌های عفونی و واگیردار همچون ایدز، هپاتیت و سل، عوارض و مشکلات متعدد اجتماعی و اقتصادی از قبیل افزایش جرم‌های مرتبط با مواد مخدر همچون جنایت بر تمامیت جسمانی افراد، سرقت، فقر، تکدی‌گری و در نهایت، هدر رفتن سرمایه‌های کلان مادی کشور را به دنبال داشته است.^۱

با این وصف، در لزوم پیشگیری از ارتکاب جرایم مرتبط با مواد مخدر و کنترل آن تردیدی نیست. حتی چنانچه صرف اعتیاد فرد را یک انحراف اجتماعی تعریف کنیم، رفتارهای مرتبط با آن مانند قاچاق مواد مخدر در سطح خرد و کلان و ایجاد و اداره شبکه‌های تولید، عرضه و توزیع مواد مخدر در سطح جامعه و عضویت در آن فراتر از انحراف است و در قوانین کیفری اکثر کشورها جرم‌انگاری شده است. جامعه جهانی از اوایل قرن بیستم میلادی به علت گسترش مشکلات ناشی از مصرف مواد مخدر، افزایش صادرات

۱. نجفی ابرنآبادی، علی حسین؛ بابایی، محمدعلی؛ حبیب‌زاده، محمدجعفر، ۱۳۸۳.

«جرایم مانع (جرایم بازدارنده)»، ویژه‌نامه حقوق، شماره ۳۷، ص ۲۴.

۱۶ / امکان اعمال تخفیف مجازات مقرر در ماده ۳۷ اصلاحی قانون ...

تریاک از شرق به غرب و درک تدریجی مضرات مصرف مشتقات تریاک به‌ویژه هروئین، به مداخله در کنترل این معضل در سطح بین‌المللی اقدام کرد. نخستین مورد دخالت رسمی جامعه جهانی تشکیل کنفرانس شانگهای با شرکت نمایندگان سیزده کشور در بندر شانگهای چین بود که طی آن، مصرف تریاک و مشتقات آن، جز برای اهداف پزشکی، ممنوع اعلام شد و بر لزوم مداخله داخلی و بین‌المللی در این زمینه تأکید شد.^۱

در ایران در قبال جرایم مواد مخدر راهکارهایی که طی سال‌های اخیر اجرایی شده مبتنی بر نوعی سختگیری کیفری سیاست جنایی بر مبنای دیدگاه بازدارندگی است. محوریت این دیدگاه بر تهدید به مجازات کیفری یا اجرای آن به منظور کاهش انگیزه جرم استوار است؛ یعنی استفاده از مجازات به‌عنوان عامل بازدارنده‌ای که مانع تکرار آن از سوی مجرم شود و در نگاه کلان، انگیزه دیگر افراد جامعه را برای ارتکاب همان جرم کاهش دهد. با این حال، پرسش اساسی که طی سال‌های اخیر در این خصوص مطرح بوده این است که آیا سختگیری کیفری بر بازدارندگی ارتکاب جرایم مرتبط با مواد مخدر مؤثر بوده است؟

الف - بیان موضوع

سیاست جنایی تقنینی ایران در زمینه جرم‌انگاری رفتارهای مرتبط با مصرف مواد مخدر و تعیین مجازات برای آن، تحولات مختلفی را پشت سر گذاشته است. تا سال ۱۲۹۰ هجری شمسی

۱. برای مطالعه پیرامون اسناد بین‌المللی مرتبط با مواد مخدر نگاه کنید به: رحمدل، منصور، «اعتیاد و سوءمصرف مواد مخدر در ایران: جرم‌زدایی یا جرم‌انگاری»، ۱۳۸۲، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال سوم، شماره ۹، صص ۲۰۸-۲۰۴.

کشت و مصرف مواد مخدر تابع نظم حقوقی نبود و به‌عنوان کالای مجاز، همانند هر کالای مجاز دیگر، مورد خرید و فروش و مصرف قرار می‌گرفت. از سال ۱۲۸۹ دولت به فکر نظم بخشیدن به کشت و مصرف مواد مخدر افتاد. قوانین مصوب در ابتدا فقط به نحوه کشت مواد مخدر و توزیع آن در میان مردم می‌پرداخت و در واقع هدف از وضع این قوانین، ایجاد زمین‌های جدید برای گرفتن مالیات از مردم بود. گسترش اعتیاد به مواد مخدر در جامعه ایران در دهه ۱۹۶۰ و فشاری که از طرف جامعه داخلی و مراجع بین‌المللی به دولت وارد شد، حاکمیت را به اتخاذ سیاست جنایی شدیدتری در مقابل جرایم مواد مخدر واداشت. پس از انقلاب نیز سیاست جدی‌تری برای مقابله با جرایم مربوط به مواد مخدر اتخاذ شد و در نخستین گام، شورای موقت انقلاب قانونی تصویب کرد که به موجب آن، کشت خشخاش به‌طور کامل ممنوع شد و رفتارهای مرتبطی که پیش از آن جرم نبود، جرم‌انگاری و مجازات‌های شدیدی برای مرتکبان پیش‌بینی شد.^۱ پس از آن در سال ۱۳۶۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام نسبت به وضع قانون در خصوص رفتارهای مرتبط با مواد مخدر اقدام کرد و طی آن، سیاست سختگیرانه‌ای مبتنی بر رویکرد اربعاب و بازدارندگی اتخاذ نمود. این قانون طی چند مرحله در سال‌های ۱۳۷۶ و ۱۳۸۹ مورد بازبینی قرار گرفت و ضمن اصلاحاتی، در سال ۱۳۹۶ نهایی شد.

قانون مبارزه با مواد مخدر در ایران در مواد مختلف خود از انواع مجازات‌ها برای مبارزه با صور مختلف جرایم مرتبط با مواد مخدر بهره برده است. مجازات‌های این قانون به چهار دسته کلی مجازات‌های

۱. غلاملو، جمشید، «تحلیل عوامل بی‌عدالتی کیفری در جرایم مواد مخدر»، مجله حقوقی دادگستری، پاییز ۱۳۹۷، شماره ۱۰۳، ص ۱۵۴.

بدنی از جمله اعدام در مرحله بدوی ارتکاب جرم، اعدام مشروط به تکرار جرم و شلاق، سلب مالکیت نظیر ضبط اموال و جزای نقدی و مجازات‌های سالب یا محدودکننده آزادی قابل تقسیم‌بندی است. با توجه به نوظهور و مستحدث بودن جرم‌انگاری رفتارهای مربوط به مواد مخدر، این جرایم نه از نوع جرایم «حق‌اللهی» و نه از نوع جرایم «حق‌انسانی» در معنای خاص خود است، بلکه از حقوق سلطانی یا حکومتی تلقی می‌شود.^۱ بر اساس این رویکرد، غالب مجازات‌های موضوع جرایم قانون مبارزه با مواد مخدر (مجازات‌های مالی، سالب یا محدودکننده آزادی) از نوع کیفرهای تعزیری هستند. با توجه به اینکه رویکرد قانون مبارزه با مواد مخدر رویکردی تعزیرمحور است، بنابراین آنچه در این مقال از منظر حقوق کیفری اسلام باید مطرح نظر قرار گیرد اهداف مجازات‌های تعزیری است.

چنانکه می‌دانیم، یکی از مؤلفه‌های جرم‌انگاری همسویی مجازات جرم با میزان قبح اجتماعی آن می‌باشد و عادلانه بودن مجازات و تناسب آن با جرم، از این طریق توجیه می‌شود؛ بنابراین چه بسا مجازات‌های ناهماهنگ با افکار عمومی که مورد پذیرش و تأیید جامعه - بالأخص قضات و دست‌اندرکاران امر خطیر مبارزه با مواد مخدر - قرار نگیرد.

در بسیاری از موارد شاهد این هستیم که تمایل رویه قضایی به اعمال نهادهای ارفاقی به‌عنوان ابزار فردی کردن مجازات‌ها در جرایم تعزیری امری پذیرفته شده و مورد اتفاق حقوق‌دانان است، زیرا علاوه بر ارباب و بازدارندگی، اصلاح مجرم نیز از اهداف مجازات‌های تعزیری است که طبق قاعده «التعزیر بما یراه الحاکم»، امکان فردی کردن

۱. بهره‌مند، حمید؛ احمدزاده، رسول؛ رستمی، سینا، «واکاوی نهادهای ارفاقی در جرایم

مواد مخدر»، نشریه کارآگاه، تابستان ۱۳۹۶، شماره ۳۹، ص ۴۳.

مجازات را با توجه به شرایط مرتکب و نحوه ارتکاب جرم برای قاضی پیش‌بینی کرده است. کاربست نهادهای ارفاقی همسو با اصل فردی کردن مجازات‌ها است و استفاده از آن در مجازات‌های تعزیری، ابزاری برای تعدیل کیفرهای شدید و ناکارآمد می‌باشد. در این میان، قانون مبارزه با مواد مخدر از میان نهادهای ارفاقی مانند آزادی مشروط، تعلیق مجازات، تعویق صدور حکم و ...، صرفاً امکان اعمال تخفیف را به‌عنوان نهاد ارفاقی، در ماده ۳۸ پیش‌بینی کرده است.^۱ این در حالی است که مجلس شورای اسلامی با در نظر گرفتن شرایط اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی حال حاضر ایران و بررسی کارآمدی مجازات‌های تعزیری موجود به‌ویژه مجازات حبس تعزیری، در تاریخ ۱۳۹۹/۲/۲۳ اقدام به تصویب قانون کاهش مجازات حبس تعزیری در راستای حبس‌زدایی و مصلحت‌سنجی اجتماعی کرده است. با توجه به اینکه مجمع تشخیص مصلحت نظام در ماده ۴۵ اصلاحیه سال ۱۳۸۹ قانون مبارزه با مواد مخدر، اختیار اصلاح آن را به مرجع عام قانونگذاری (مجلس شورای اسلامی) داده است، شاید بتوان این مهم را نقطه عطفی برای تفویض اختیار به نهاد قانونگذاری دانست تا بر اساس مصلحت جامعه و کارکرد

۱. ماده ۳۸ قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر و الحاقات موادی به آن مصوب ۱۳۶۷/۸/۳ مجمع تشخیص مصلحت نظام؛ دادگاه می‌تواند در صورت وجود جهات مخفیه مجازات‌های تعزیری مقرر در این قانون را تا نصف حداقل مجازات آن جرم تخفیف دهد در صورتی که مجازاتی فاقد حداقل باشد همان مجازات تا نصف تخفیف می‌یابد. میزان تخفیف در احکام حبس ابد ۱۵ سال خواهد بود و در مورد مجازات اعدام تقاضای عفو و تخفیف مجازات به کمیسیون عفو ارسال خواهد شد.
تبصره - کلیه محکومینی که پس از صدور حکم به نحوی با نیروی انتظامی یا سازمان عمل‌کننده همکاری نمایند و اقدام آنها منجر به کشف شبکه‌ها گردد دادگاه صادرکننده رأی می‌تواند با تقاضای نیروی انتظامی و یا سازمان عمل‌کننده بر اساس اسناد مربوطه، مجازات وی را ضمن اصلاح حکم سابق‌الصدور تا نصف تخفیف دهد.

۲۰ / امکان اعمال تخفیف مجازات مقرر در ماده ۳۷ اصلاحی قانون ...

انواع مجازات‌ها به لحاظ کیفی و کمی، اراده مؤخر خود را در قانون کاهش مجازات حبس تعزیری بر مصوبه مقدم مجمع تشخیص مصلحت نظام تسری دهد. ماده ۳۷ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ که توسط ماده ۶ قانون کاهش مجازات حبس تعزیری اصلاح شده،^۱ امکان گسترده‌تری برای تخفیف و تبدیل مجازات تعزیری پیش‌بینی کرده است که از مصادیق قانون مساعدتر به حال متهم به شمار می‌رود.

ب - چالش‌ها و پرسش‌ها

۱- الف: آیا می‌توان تحت شرایطی، ماده ۳۷ اصلاحی قانون مجازات اسلامی را که عام مؤخر محسوب می‌شود، ناسخ ماده ۳۸ قانون مبارزه با مواد مخدر که خاص مقدم است، دانست؟ ب: آیا می‌توان با استناد به ماده ۱۰ قانون مجازات اسلامی،^۲ مساعدتر بودن

۱. ماده ۶ قانون کاهش مجازات حبس تعزیری: ماده (۳۷) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱/۲/۱۳۹۲ به شرح زیر اصلاح و یک تبصره به آن الحاق می‌شود:
ماده ۳۷- در صورت وجود یک یا چند جهت از جهات تخفیف، دادگاه می‌تواند مجازات تعزیری را به نحوی که به حال متهم مناسب‌تر باشد به شرح زیر تقلیل دهد یا تبدیل کند: الف - تقلیل مجازات حبس به میزان یک تا سه درجه در مجازات‌های درجه چهار و بالاتر؛ ب - تقلیل مجازات حبس درجه پنج و درجه شش به میزان یک تا دو درجه یا تبدیل این مجازات و مجازات حبس درجه هفت حسب مورد به جزای نقدی متناسب با همان درجه؛ پ - تبدیل مصادره کل اموال به جزای نقدی درجه یک تا چهار؛ ت - تقلیل انفصال دائم به انفصال موقت به میزان پنج تا پانزده سال؛ ث - تقلیل سایر مجازات‌های تعزیری به میزان یک یا دو درجه یا تبدیل آن به مجازات دیگر از همان درجه یا یک درجه پایین‌تر؛
تبصره - چنانچه در اجرای مقررات این ماده یا سایر مقرراتی که به موجب آن مجازات تخفیف می‌یابد، حکم به حبس کمتر از نود و یک روز صادر شود، به مجازات جایگزین مربوط تبدیل می‌شود.

۲. ماده ۱۰ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۲/۱: در مقررات و نظامات دولتی مجازات و اقدام تأمینی و تربیتی باید به موجب قانونی باشد که قبل از وقوع جرم

قانون شده مؤخر را مبنایی برای نسخ قانون مقدم در نظر گرفت؟
 ۲- الف: آیا می‌توان تفویض اختیار اعطا شده از مجمع تشخیص مصلحت نظام به مجلس شورای اسلامی برای اصلاح قانون مواد مخدر را به معنای عدم لزوم بقای بر سیاست سختگیرانه پیرامون جرایم مواد مخدر در نظر گرفت؟ ب: آیا می‌توان قائل بر این نظر بود که مجلس با بررسی میزان اثربخشی مجازات‌های شدید سابق، امکان تعدیل آن را در جهت حفظ عدالت و مصلحت اجتماعی خواهد داشت؟

دکتر مریم مهرداد

مقرر شده است و مرتکب هیچ رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل را نمی‌توان به موجب قانون مؤخر به مجازات یا اقدامات تأمینی و تربیتی محکوم کرد لکن چنانچه پس از وقوع جرم، قانونی مبنی بر تخفیف یا عدم اجرای مجازات یا اقدام تأمینی و تربیتی یا از جهاتی مساعدتر به حال مرتکب وضع شود، نسبت به جرایم سابق بر وضع آن قانون تا صدور حکم قطعی، مؤثر است. هرگاه به موجب قانون سابق، حکم قطعی لازم‌الاجرا صادر شده باشد به ترتیب زیر عمل می‌شود:

الف - اگر رفتاری که در گذشته جرم بوده است به موجب قانون لاحق جرم شناخته نشود، حکم قطعی اجرا نمی‌شود و اگر در جریان اجرا باشد اجرای آن موقوف می‌شود. در این موارد و همچنین در موردی که حکم قبلاً اجرا شده است هیچ‌گونه اثر کیفری بر آن مترتب نیست.

ب - اگر مجازات جرمی به موجب قانون لاحق، تخفیف یابد، قاضی اجرای احکام موظف است قبل از شروع به اجرا یا در حین اجرا از دادگاه صادرکننده حکم قطعی، اصلاح آن را طبق قانون جدید تقاضا کند. محکوم نیز می‌تواند از دادگاه صادرکننده حکم، تخفیف مجازات را تقاضا نماید. دادگاه صادرکننده حکم با لحاظ قانون لاحق، مجازات قبلی را تخفیف می‌دهد. مقررات این بند در مورد اقدام تأمینی و تربیتی که در مورد اطفال بزهکار اجرا می‌شود نیز جاری است. در این صورت ولی یا سرپرست وی نیز می‌تواند تخفیف اقدام تأمینی و تربیتی را تقاضا نماید.

تبصره: مقررات فوق در مورد قوانینی که برای مدت معین و با موارد خاص وضع شده است، مگر به تصریح قانون لاحق، اعمال نمی‌شود.

